

Người dân Việt khổ sở từ mấy nghìn năm rồi, nhưng dòng giống lành mạnh đã tranh đấu với thiên nhiên và cách tổ chức làng xã Việt Nam rất là chu đáo tỏ ra chúng ta đã sớm có một nền văn minh bền vững. Giờ đây hãy xin xét về chế độ làng xã tự trị của nước ta qua các thời đại.

II. CHẾ ĐỘ LÀNG XÃ TẠI VIỆT NAM TỪ 968 ĐẾN 1945

Địa vị quan trọng của xã thôn tại nước ta có thể giải thích là vì nước ta là một nước nông nghiệp, dân chúng phải ở tập trung trong các làng xóm để tiện cày cấy, canh tác cho nên ngay từ lúc ban đầu ở nước ta xã thôn đã là đơn vị chính.

Tổ chức hành chính địa phương đời Đinh và Tiền Lê (968 – 1009)

Thiếu tài liệu kê cứu ta không rõ cách tổ chức hành chính địa phương trong thời này thế nào, không biết đích xác nước ta còn giữ nguyên cách phân chia thành quận huyện như dưới thời Bắc thuộc hay đã được tổ chức cách khác, nhưng chắc chắn trong thời này đơn vị hành chính căn bản nước ta đã là xã rồi.

Theo sử thì ngay trong thời kỳ nước ta còn bị Tàu đô hộ tức là trước 939, một người Việt là Khúc Hạo đã dấy binh khởi nghĩa chống quân Tàu. Theo sử thì sau khi được vua Tàu phong làm Tiết Độ Sứ, Khúc Hạo chia Giao Châu ra làm Lộ, Phủ, Châu và Xã.

Tổ chức hành chính địa phương đời Lý (1010 – 1225)

Các tài liệu hiện hữu không cho biết đích xác đơn vị hành chính trong thời này là làng hay giáp vì chữ “làng” được nói rất ít, “giáp” được nói rất nhiều.

Theo Việt Sử Thông Giám Cương Mục thì “giáp” xuất hiện từ 1041 tức đời Lý Thánh Tông năm thứ 3. Có lẽ đơn vị hành chính vẫn là làng hay xã, không phải là giáp. Giáp chỉ là đoàn thể gồm 15 người. Sở dĩ nhà vua áp dụng chính sách phân chia xã thành giáp là muốn cho việc thu thuế của xã trưởng được giản tiện.

Tổ chức hành chính địa phương đời Trần (1225 – 1400)

Cách tổ chức địa phương, thời này được sửa đổi nhiều. Hồi đó chính sách liên xã đã bắt đầu được áp dụng. Theo chính sách này thì 2, 3, 4 xã ở gần nhau, có những quyền lợi tương tự được hợp lại thành liên xã. Tuy nhiên đơn vị hành chính căn bản vẫn là xã, đứng đầu là một xã quan do triều đình bổ nhiệm gọi là *chánh sử giám*.

Đời Hồ 1400 – 1470 và trong thời nội thuộc nhà Minh

Nhà Hồ kéo dài có 7 năm, sau đó nước ta bị nội thuộc nhà Minh. Trong thời kỳ này nước ta bị chia làm 17 phủ, 5 châu. Phủ và châu chia làm lý tức là làng hay xã. Mỗi lý chia làm giáp và hộ. Theo nguyên tắc mỗi lý gồm 10 giáp, mỗi giáp gồm 10 hộ hay 10 nhà cũng vậy. Mỗi làng có một *lý trưởng* do qua Tàu lựa chọn.

Tất cả tổ chức hành chính địa phương trong thời nội thuộc nhà Minh đã bị bãi bỏ sau khi Lê Lợi vị anh hùng áo vải Lam Sơn thu hồi được chủ quyền.

Đời Lê

Xét cả cách tổ chức hành chính đời Lê có nhiều giai đoạn.

- Dưới đời **Lê Thái Tổ (1428 – 1433)** có ba loại xã: đại xã, trung xã và tiểu xã.
- Dưới đời **Lê Thánh Tông (1460 -1497)** dân ta chứng kiến một sự cải tổ quan trọng. Từ 5 đạo nước ta chia thành 12 đạo, sau đổi thành 13 xứ kể từ khi chiếm được Quảng Nam của Chiêm Thành. 13 xứ phân chia thành 52 phủ, 172 huyện và 50 châu. Huyện phân thành xã; xã thành thôn. Có điểm đáng ghi là đời Lê Thánh Tông có tất cả 8000 xã. Năm 1467 vua Lê Thánh Tông bỏ các xã quan thay bằng các *xã trưởng*. Khác với xã quan, xã trưởng không phải là viên chức của triều đình mà là những người do chính dân chúng lựa chọn. Vị quan nào sơ suất để dân chọn người hạnh kiểm xấu làm xã trưởng sẽ bị giáng chức.
- Dưới thời **Mạc (1527 – 1592)** Cách tổ chức địa phương thời này được sửa đổi ra sao hay vẫn giữ nguyên ta không biết đích xác vì không có tài liệu rõ rệt.